

Urszula Promińska

STOSUNKI WEWNĘTRZNE SPÓŁKI JAWNEJ

Zgodnie z art. 75 § 1 k.h. spółka jawna jest to spółka prowadząca pod wspólnym imieniem przedsiębiorstwo zarobkowe w większym rozmiarze, a nie będąca inną spółką handlową.

Prawnymi przesłankami powstania spółki jawnej są: zawarcie umowy, zorganizowanie i prowadzenie przedsiębiorstwa zarobkowego w większym rozmiarze, ustalenie i używanie firmy oraz nadanie jej takiej formy ustrojowej, aby nie była ona inną kodeksową spółką handlową. Wkłady majątkowe wspólników nie są warunkiem koniecznym powstania spółki. Spółka powstaje z mocy umowy, przy czym prawo polskie, podobnie jak większość ustawodawstw, żąda jej ujawnienia. Zgłoszenie spółki do rejestru handlowego nie jest jednak warunkiem jej powstania. Choćby więc wpis nie nastąpił, spółka istnieje od chwili rozpoczęcia działalności i od tego momentu wspólnicy ponoszą nieograniczoną i solidarną odpowiedzialność za jej zobowiązania. Wpis do rejestru daje natomiast spółce jawnej prawo wyłącznego używania firmy.

Spółka jawna nie jest osobą prawną, ale zgodnie z art. 81 k.h. może nabywać prawa i zaciągać zobowiązania, pozywać i być pozywaną. Może być zatem podmiotem praw i obowiązków cywilno-prawnych, za które odpowiada samodzielnie. Za jej zobowiązania majątkowe odpowiadają natomiast wraz ze spółką solidarnie wszyscy wspólnicy, a także każdy wspólnik z osobna. W tym tkwi istota spółki jawnej opartej na osobistej, nieograniczonej i solidarnej odpowiedzialności wspólników wobec wierzycieli spółki. Charakter i zakres odpowiedzialności niewątpliwie zwiększa zaufanie u osób trzecich i podnosi wiarygodność spółki. Innym istotnym elementem konstrukcyjnym spółki jawnej jest jej stały skład osobowy i majątkowy, którego konsekwencję stanowi trwałość przedsię-

biorstwa przez nią prowadzonego. Koncepcja niezmienności składu osobowego pozostaje w ścisłym związku nie tylko z celem spółki jawnej, ale także z oparciem jej działania na wzajemnym zaufaniu, współdziałaniu i lojalności wspólników.

Już ta pobieżna charakterystyka spółki jawnej pozwala na wysnucie wniosku, że zakres jej zastosowania jest w zasadzie ograniczony do prowadzenia małych i średnich przedsiębiorstw, które nie wymagają dla swego bytu i rozwoju wielkich nakładów inwestycyjnych i poważnego majątku trwałego, a opierają się przede wszystkim na zaufaniu i pracy samych wspólników.

Wniosek taki znajduje potwierdzenie również w świetle obserwacji procesu ewolucji form spółek w kierunku dostosowania ich do potrzeb nowoczesnego, wielkiego przemysłu wymagającego koncentracji kapitału. Spółka jawna, która historycznie wykształciła się jako pierwsza i jeszcze w końcu XIX w. odgrywała znaczną rolę, została skutecznie wyparta przez spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością, której konstrukcja, zachowując niektóre elementy spółki osobowej wyeliminowała jej mankamenty, zwłaszcza gdy chodzi o interes wspólników i bezpieczeństwo obrotu. Niewątpliwie jednak pewne cechy konstrukcyjne spółki jawnej przemawiają za jej przydatnością, szczególnie obecnie, w warunkach pobudzenia inicjatywy gospodarczej drobnych podmiotów, które nie dysponują dużym kapitałem. Spółka jawna stanowi bowiem nie tyle źródło zysku z tytułu zainwestowania w nią kapitału, co możliwość stałego zarobkowania, a zatem i stałego dochodu.

Prosty, w porównaniu z innymi spółkami handlowymi, sposób powstania spółki, kompleks uprawnień majątkowych wspólników, swoboda w ułożeniu stosunków wewnętrznych, nieskomplikowana struktura organizacyjna i wyodrębnienie majątku spółki oraz prawo działania pod firmą przemawiają za przyjęciem, iż ta forma organizacyjna będzie nadal przydatna do prowadzenia działalności handlowej i drobnotowarowej. Skłania to z kolei do bliższego przyjrzenia się jej konstrukcji.

Stosunki wewnętrzne w spółce jawnej są oparte na ogólnym obowiązku współdziałania w dążeniu do osiągnięcia zamierzonego przez wspólników celu. Ten cel wiąże wspólników, a zarazem wyznacza ich prawa i obowiązki¹. Obowiązek współdziałania znajduje swój wyraz w obowiązku wniesienia wkładów, prowadzenia spraw spółki i lojalności wobec niej. Tym zagadnieniom będą poświęcone dalsze rozważania.

¹ S. Grzybowski, *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 2, Ossolineum, Wrocław 1976, s. 858.

I. MAJĄTEK SPÓŁKI JAWNEJ I PRAWA MAJĄTKOWE WSPÓLNIKÓW

1. Majątek spółki jawnej składa się z wkładów wspólników i wartości nabytych w imieniu lub pod firmą spółki. Z punktu widzenia konstrukcji spółki jawnej wkłady majątkowe nie są warunkiem koniecznym do jej powstania. Jednak ze względu na cel, wkłady stanowią podstawę jej istnienia i działania. Wartości nabyte to przede wszystkim zysk spółki, jak również walory majątkowe, które przeszły na własność spółki lub na podstawie innego tytułu weszły do jej majątku.

W spółce jawnej, jak we wszystkich spółkach osobowych, wspólnicy mogą swobodnie ustalić wysokość majątku, jak i wielkość wkładów poszczególnych wspólników². Istnienie majątku oraz jego wielkość ma mniejsze znaczenie w spółkach osobowych niż w kapitałowych, a to ze względu na nieograniczoną, osobistą i solidarną ze spółką odpowiedzialność wspólników ujawnionych. Natura prawna majątku spółki jawnej była przedmiotem kontrowersji, a jej analizy dokonywano w związku z problemem charakteru prawnego spółki jawnej³. Obecnie odrębność majątku spółki jawnej od nie wchodzących w jego skład poszczególnych majątków wspólników nie jest kwestionowana⁴. Uważa się, że składniki majątkowe wskazane w art. 82 k.h. stanowią odrębną, samodzielnią masę majątkową, o czym świadczą wymienione poniżej postanowienia kodeksu handlowego.

Przed wszystkim bezpośrednia, osobista i solidarna ze spółką odpowiedzialność wspólników za jej zobowiązania świadczy o tym, że do dyspozycji wierzycieli spółki są postawione: masa majątkowa spółki i masy majątkowe poszczególnych wspólników. Gdyby dług spółki był długiem wspólników, wówczas odpowiadaliby oni na ogólnych zasadach⁵.

² A. Całus, *Prawo cywilne i handlowe państw obcych*, Warszawa 1985, s. 75—76.

³ Zob. J. Namitkiewicz, *Zarys prawa handlowego*, Warszawa 1934, s. 75 i n.; Z. Stalew, *Spółka jawna jako osoba prawna*, Warszawa 1939, s. 11 i n.; M. Allerhand, *Kodeks handlowy, Komentarz*, Lwów 1935, s. 161—162.

⁴ Tak uważali: Namitkiewicz, *Zarys prawa...*, s. 79; S. Janczewski, *Spółka jawna w nowym kodeksie handlowym*, Warszawa 1934, s. 4; L. Peiper, *Komentarz do kodeksu handlowego*, Lwów 1936, s. 114. Jedynie M. Allerhand uważał, że majątek spółki jest współwłasnością zwykłą wszystkich wspólników, a Sąd Najwyższy w orzeczeniu z 7 kwietnia 1957 r. (OSPiKA 1958, poz. 260) kwestionował dostateczne wyodrębnienie majątku spółki jawnej. Obecnie stanowisko o odrębności majątku spółki jawnej jako powszechnie przyjęte prezentuje Grzybowski, *System...*, s. 863.

⁵ Zob. Stalew, *Spółka jawna...*, s. 14—15. Obecnie A. Klein, *Ewolucja instytucji osobowości prawnej*, [w:] *Tendencje rozwoju prawa cywilnego*, Wrocław 1983, s. 71—108.

Tezę tę potwierdzają ponadto postanowienia dopuszczające wnoszenie wkładów rzeczowych na własność spółki (art. 120 k.h.), wyłączające prawo wspólnika do żądania podziału majątku spółki w trakcie jej trwania (art. 109 § 3 k.h.), postanowienie art. 90 § 1 k.h., zgodnie z którym wspólnik nie może żądać od dłużnika spółki zapłaty przypadającego na niego udziału w wierzytelności spółki, ani przedstawiać wierzycielowi osobistemu wierzytelności spółki do potrącenia, postanowienie art. 90 § 2 k.h. zakazujące dłużnikowi spółki przedstawienia jej do potrącenia wierzytelności, jaka mu służy przeciwko jednemu ze wspólników.

Zatem z punktu widzenia konstrukcji spółki jawnej można mówić o odrębnej od majątku poszczególnych wspólników masie, którą tworzą wkłady oraz rzeczy i prawa nabyte dla niej w czasie jej istnienia. Inną kwestią jest określenie majątku spółki z punktu widzenia stosunków między wspólnikami. Majątek ten stanowi ich współwłasność, jednakże nie przysługuje im w czasie trwania spółki prawo żądania jego podziału.

Wkłady wspólników stanowiące, jak zaznaczono, podstawową część majątku, mogą przybrać jedną z trzech postaci: gotówki, wkładu niepieniężnego, czyli aportu oraz wkładu pracy. Wkład pieniężny i aport nie są charakterystyczne jedynie dla spółek osobowych. Natomiast w spółkach handlowych wkład pracy występuje w spółce jawnej. Jest on dozwolony również w spółce komandytowej wobec komplementariuszy.

Wkład pieniężny wnosi się na własność spółki. Aport, którym może być rzecz lub prawo mające wartość materialną, choćby tylko użytkową, wnosi się na własność spółki albo do używania przez spółkę przez okres jej trwania. Podkreślić jednak należy, że w braku wyraźnego postanowienia w umowie, domniemywa się, że wkład niepieniężny został wniesiony na własność.

Przeniesienie rzeczy na własność spółki albo do używania nie zmienia pojęcia majątku. Rodzi jedynie różne skutki w sferze niektórych uprawnień wspólnika, o czym będzie jeszcze mowa.

W wypadku przeniesienia własności rzeczy na spółkę sytuację prawną wspólnika ocenia się na podstawie przepisów o sprzedaży. W razie wniesienia rzeczy jedynie do używania, właściwe dla oceny praw i obowiązków wspólnika stają się postanowienia przepisów o najmie. W tej sytuacji wspólnik zachowuje prawo własności, a zatem po rozwiązaniu spółki może żądać jej zwrotu w naturze. Nadto wierzyciele dla zaspokojenia swoich roszczeń względem wspólnika mogą zająć przedmioty oddane spółce do używania.

Sytuacja taka nie występuje w stosunku do rzeczy, których własność została na spółkę przeniesiona, choć może być ona umownie dopuszczona. Aby rzeczy lub prawa stały się własnością spółki musi nastąpić prze-

niesienie własności w sposób określony przepisami prawa cywilnego. Przeniesienie wierzytelności wymaga przelewu, przeniesienie własności nieruchomości — formy aktu notarialnego. Zezwolenie na używanie rzeczy wymaga oświadczenia o zezwoleniu na używanie⁶.

Przez wkład pracy nie należy rozumieć takich działań wspólnika, które są związane z prowadzeniem spraw spółki lub reprezentacją. Nie mogą więc być uznane za wkład czynności stanowiące wykonanie zwykłych obowiązków wspólnika z tytułu uczestnictwa w spółce. Chodzi zatem o pracę szczególnego rodzaju, odrębnie i wyraźnie określoną, która w umowie spółki powinna być oznaczona, zwłaszcza co do charakteru, czasu i sposobu jej świadczenia.

Pozycja wspólnika wnoszącego wkład pracy jest szczególna. W razie wątpliwości uważa się go za nieuczestniczącego w stratach spółki (art. 105 § 2 k.h.). Wynika z tego, że jego udział w stratach powinien być w umowie wyraźnie określony. Natomiast brak takiego postanowienia przemawia za traktowaniem go jako nieuczestniczącego w stratach⁷.

Jak więc widać, wkłady wspólników mogą być różne co do rodzaju, wysokości i wartości. Jednak zgodnie z art. 102 k.h. w razie wątpliwości uważa się, że umówiono się o równe wkłady.

Obowiązek wniesienia wkładu obciąża wspólnika natychmiast po rozpoczęciu działalności przez przedsiębiorstwo. W razie zwłoki wspólnik odpowiada wobec spółki za szkodę. Roszczenie o odszkodowanie przysługuje zarówno spółce, jak i każdemu wspólnikowi.

Umówione wkłady stanowią wielkość stałą. Niedopuszczalne jest zatem żądanie podwyższenia przez wspólnika umówionego wkładu, choć obowiązek taki może przewidywać umowa. Nie można też bez zgody pozostałych wspólników zmniejszyć umówionego wkładu, chyba że w sytuacji, gdy spółka poniosła straty, nastąpiła wypłata odsetek.

2. Wśród praw majątkowych wspólników należy wyraźnie oddzielić dwie kategorie. Po pierwsze, prawa rzeczowe, a więc te, które przysługują wspólnikom jako współwłaścicielom majątku spółki. Po drugie, prawa obligacyjne, a więc wynikające z umowy spółki. Należą do nich: prawo do udziału w zysku, prawo do odsetek, prawo do wynagrodzenia za prowadzenie spraw spółki, jeżeli zostało zastrzeżone, prawo do zwrotu wydatków poniesionych w sprawach spółki oraz prawo do kwoty likwidacyjnej i zwrotu udziału w gotówce, w wypadku wystąpienia ze spółki.

a) Prawo do udziału w zysku.

⁶ Grzybowski, *System...*, s. 858.

⁷ Grzybowski, *System...*, s. 861.

Udział w spółce to najogólniej rzecz ujmując uczestnictwo w zyskach i stratach spółki, to stopień materialnego zaangażowania wspólnika, który nie musi być ściśle związany z wkładem ujmowanym jako baza, element rzeczowy spółki.

We wszystkich systemach prawnych przepisy regulujące zasady udziału w zyskach mają charakter dyspozytywny. Różnie natomiast przedstawia się relacja pomiędzy udziałem a wkładem w sytuacji, gdy wspólnicy nie określili w umowie zasad uczestniczenia w zyskach i stratach⁸. W prawie polskim udział w zyskach i stratach nie jest bezpośrednio i przyczynowo związany z wkładem wspólnika. Zgodnie z art. 105 § 1 k.h., jeżeli umowa nie określa udziału wspólnika w zyskach i stratach, wszyscy wspólnicy uczestniczą w nich w równym stopniu, bez względu na rodzaj i wartość wkładów.

Umowa może więc tę kwestię regulować nader rozmaicie. Może oderwać udział od wkładów i przewidzieć udział w zyskach w dowolnym stosunku. Może odmiennie uregulować udział w zyskach i udział w stratach. Może wreszcie zwolnić poszczególnych wspólników od udziału w stratach. Jedynym ograniczeniem swobody wspólników w tym zakresie jest zakaz wykluczenia wspólnika od udziału w zyskach. Wykluczenie takie podważałoby bowiem istotę spółki jawnej⁹. Podział i wypłata zysków następuje z końcem każdego roku obrotowego. Jednakże umowa spółki może dopuścić wypłatę w ciągu roku zaliczek na rachunek zysku (art. 106 § 1 k.h.).

b. Prawo do odsetek.

Zgodnie z art. 107 § 1 k.h. wspólnikowi spółki jawnej przyznano prawo żądania corocznej wypłaty odsetek w wysokości 4⁰/₀ od każdorazowego stanu jego udziału w spółce. Roszczenia o wypłatę odsetek nie wyłącza poniesienie przez spółkę straty. Jak wcześniej sygnalizowano, jest to jedyna sytuacja, gdy wspólnik może zmniejszyć swój udział bez zgody pozostałych wspólników. *Ratio legis* przedstawionego rozwiązania wyraża się w tym, że każdy wspólnik angażuje dla spółki cały swój majątek, pracę, czas i w zamian ma prawo oczekiwać określonych wpływów od spółki, bez względu na to, jakie konsekwencje dla dalszego bytu spółki wypłata ta spowoduje. Z drugiej jednak strony przyznanie wspólnikowi tak daleko idącego uprawnienia pozostaje w kolizji z zasadą ich współdziałania, a niekiedy zasadę tę przekreśla i może udaremnić osiągnięcie wspólnego celu. Zdaniem S. Grzybowskiego, przy określaniu gra-

⁸ Według prawa francuskiego i włoskiego udział wspólnika jawnego w zyskach i stratach, w braku odmienniej umowy, jest proporcjonalny do wkładów. W prawie angielskim, amerykańskim i szwajcarskim — udział wspólników jest równy.

⁹ Grzybowski, *System...*, s. 881.

nic tego prawa należy mieć na uwadze istotę spółki jawnej, jak i społeczno-gospodarcze przeznaczenie prawa do odsetek¹⁰. Bezwzględność żądania wypłaty odsetek łagodzi nieco możliwość odmiennej regulacji w umowie, która może uzależnić tę wypłatę od oceny, że roczny zysk na to wystarczy.

c. Prawo żądania zwrotu wydatków i wynagrodzenia za pracę.

Uzasadnieniem dla przyznania wspólnikom uprawnienia do wydatków jest to, że wspólnik nie ma obowiązku ponoszenia z własnych funduszy kosztów związanych z prowadzeniem spraw spółki czy jej reprezentacją. W każdym więc wypadku, gdy wspólnik poniósł wydatki w interesie spółki, ma prawo żądać ich zwrotu. Wynagrodzenie za pracę osobistą należy się tylko wtedy, gdy umowa prawo takie wyraźnie przewiduje.

d. Prawo do kwoty likwidacyjnej i zwrotu udziału w gotówce w razie wystąpienia ze spółki.

W procesie likwidacji spółki każdy wspólnik ma prawo zgłoszenia żądania wypłaty kwoty likwidacyjnej. Wypłata ta dokonywana jest z majątku pozostałego po zaplaceniu przez spółkę wszystkich zobowiązań. Umowa może przewidzieć zasady podziału czystego majątku. Jeśli tego nie czyni, to z majątku podlegającego podziałowi w pierwszej kolejności wypłaca się udziały, a dopiero pozostałą kwotę dzieli się pomiędzy wspólników w takim stosunku, w jakim uczestniczyli w zyskach. W wypadku ustąpienia wspólnika prawo żądania zwrotu udziału w gotówce przysługuje niezależnie od tego, czy jego wkład miał charakter pieniężny czy nie. Podstawę do dokonania wypłaty stanowi bilans pozwalający na ustalenie wartości ustępującego wspólnika.

Obligacyjne uprawnienia majątkowe, jako pochodne udziału w spółce, należą do tych, którymi wspólnik może swobodnie rozporządzać w trakcie jej trwania. Mogą więc być one przedmiotem przelewu, zastawu i egzekucji. Oczywiście, nabycie tych uprawnień nie oznacza, że ich nabywca staje się wspólnikiem. Umowa spółki może wyłączyć lub ograniczyć prawo wspólnika do rozporządzania wskazanymi uprawnieniami.

II. PROWADZENIE SPRAW SPÓŁKI

Prawo polskie dokonuje wyraźnego oddzielenia prowadzenia spraw spółki od jej reprezentacji i opiera każde z nich na innej podstawie. Prowadzenie spraw spółki wynika ze zlecenia, reprezentacja natomiast opiera się na pełnomocnictwie¹¹. Wspólnik spółki jawnej może więc być

¹⁰ Grzybowski, *System...*, s. 862.

¹¹ W większości ustawodawstw posiadanie uprawnień do prowadzenia spraw

uprawniony tylko do prowadzenia spraw spółki i pozbawiony prawa reprezentacji, może też występować sytuacja odwrotna. Okoliczność, że w praktyce gestia jest połączona z reprezentacją w osobach tych samych wspólników nie zmienia faktu, że konstrukcyjnie działanie wewnątrz spółki jest oddzielone od działania wobec osoby trzeciej.

Prowadzenie spraw spółki należy do wspólników. Prawo polskie nie dopuszcza umownego powierzenia prowadzenia spraw spółki osobie trzeciej z wyłączeniem wspólników. Jest to konsekwencja reguł odpowiedzialności wspólników za zobowiązania spółki.

Jest natomiast dopuszczalne powierzenie prowadzenia spraw spółki tylko niektórym wspólnikom lub ograniczenie wspólnika w prawie dokonywania niektórych czynności. Źródłem tak określonej gestii może być umowa lub uchwała. Jeżeli wspólnicy dokonują powierzenia prowadzenia spraw spółki jednemu lub kilku spośród siebie, pomimo że umowa stanowiła inaczej lub milczała w tej kwestii, to uchwała powinna zapisać jednomyślnie i przybrać formę pisemną. Jest to bowiem zmiana umowy. Wyłączenie wspólnika od prowadzenia spraw spółki może nastąpić również z ważnych powodów na mocy orzeczenia sądowego.

Konieczne jest jednak podkreślenie, że bez względu na podstawę i przyczynę wyłączenia wspólnika od prowadzenia spraw spółki, zachowuje on prawo osobistej kontroli nad jej działalnością. Prawo to jest ściśle związane z osobą wspólnika i jako takie nie może być przeniesione na osobę trzecią. Zachowanie prawa kontroli bez względu na posiadanie prawa sprawowania gestii lub reprezentacji spółki stanowi również konsekwencję charakteru i zakresu odpowiedzialności wspólnika za zobowiązania spółki.

Można więc przyjąć, że jedynymi ograniczeniami, jakie ustawodawca wprowadza w zakresie stosunków organizacyjnych wewnątrz spółki są: 1) niemożność powierzenia gestii osobie trzeciej, 2) niedopuszczalność wyłączenia prawa osobistej kontroli działalności spółki przez wspólnika. Poza tym wspólnicy mają swobodę w urządzaniu wewnętrznych spraw spółki.

Można wyróżnić dwie sytuacje podstawowe, ze względu na to, czy umowa rozstrzyga o gestii czy też na ten temat milczy. W pierwszej — umowa (lub późniejsza uchwała) powierza prowadzenie spraw spółki jednemu lub kilku wspólnikom, z wyłączeniem pozostałych. W tej sytuacji uprawniony do prowadzenia spraw spółki wspólnik lub — gdy uprawnionych jest kilku — zarząd mają prawo działać w granicach nie przekraczających zwykłych czynności spółki. W sprawach przekraczają-

spółki rodzi domniemanie prawa do reprezentacji. Unormowanie prawa polskiego jest wzorowane na rozwiązaniu ustawy niemieckiej.

czych zwykły zarząd konieczna jest zgoda wszystkich wspólników. W razie powierzenia gestii kilku wspólnikom umowa spółki lub uchwała decyduje o tym, czy każdy z nich może działać samodzielnie czy też muszą działać łącznie. W drugiej sytuacji — zgodnie z brzmieniem art. 93 § 2 k.h. każdy wspólnik zachowuje prawo do działania i może działać samodzielnie, chyba że inny uprawniony sprzeciwi się prowadzeniu danej sprawy. Wówczas wymagana jest jednomyślna uchwała wszystkich wspólników. Umowa może jednak skutecznie postanowić, że do dokonania czynności spornej wystarczy zgoda większości wspólników.

Tak jak przy powierzeniu prowadzenia spraw spółki jednemu wspólnikowi lub zarządowi, gestia każdego wspólnika rozciąga się tylko na sprawy zwykłego zarządu. Do dokonania czynności przekraczających zwykły zarząd konieczna jest uchwała wszystkich wspólników.

Nie jest możliwe abstrakcyjne zdefiniowanie spraw przekraczających zwykły zarząd. Nie zachodzi zresztą taka konieczność. Przy charakteryzowaniu lub konieczności wskazania czynności takiego typu należy mieć na uwadze, że sprawy zwykłe — inaczej mówiąc czynności mieszczące się w pojęciu zwykłego zarządu — to takie, które wynikają z prowadzenia przedsiębiorstwa spółki i są konieczne do jego normalnego, niezakłóconego funkcjonowania. Należą do nich m. in. kupno, przyjęcie pracownika, najem lokalu, dokonywanie stałych opłat, prowadzenie ksiąg handlowych itp.

Trzeba jednak pamiętać, że kwestia, czy dana czynność przekracza zakres zwykłego zarządu zależy również od okoliczności, wśród których istotną rolę odgrywa treść umowy, zakres działania przedsiębiorstwa, cel spółki, znaczenie czynności dla jej bytu lub jej stosunków majątkowych¹². Można oczywiście przykładowo wskazać czynności, które z reguły wykraczają poza zakres zwykłego zarządu. Z pewnością należą do nich te, które w konsekwencji prowadzą do zmiany celu spółki, charakteru działalności przedsiębiorstwa, czynności zbycia lub nabycia trwałych składników majątkowych, obciążenia majątku spółki prawami, lub zaciągnięcie kredytu oraz zatrudnienie pracownika na szczególnych warunkach, powodujących poważne obciążenie kosztów spółki. Niezależnie od tego sama umowa może wskazać, jakie czynności uznaje za przekraczające zakres zwykłego zarządu.

Jak zaznaczono, dokonanie czynności przekraczającej zwykły zarząd wymaga uchwały wszystkich wspólników. Jednakże tak wyrażonej zgody potrzeba również i w innych sprawach. Jednomyślnej zgody wspólników wymaga np. zmiana umowy spółki i odwołanie likwidatora.

¹² Allerhand, *Kodeks handlowy...*, s. 189; Namitkiewicz, *Kodeks handlowy...*, s. 185.

Natomiast zgody pozostałych wspólników wymaga wystąpienie do sądu o wyłączenie wspólnika z ważnych powodów, udzielenie wspólnikowi zezwolenia na działalność konkurencyjną i na zmniejszenie udziału. Szczególnego omówienia wymaga dokonanie czynności nagłej.

Rozstrzygnięcia wymagają dwie kwestie. Po pierwsze — pojęcie czynności nagłej. Po drugie — pytanie, czy każdy wspólnik, bez względu na prawo sprawowania gestii, może jej dokonać.

Zgodnie z art. 98 k.h. w sytuacji zagrożenia interesu spółki przez zaniechanie, które mogłoby wyrządzić spółce niepowetowane straty, każdy wspólnik może taką czynność wykonać¹³.

Pojęcie czynności nagłej należy rozpatrywać w kategorii zdarzeń o charakterze nagłym i obiektywnym w stosunku do spółki. Czynność powinna nieść za sobą określony walor materialny, skoro jej zaniechanie mogłoby wyrządzić spółce niepowetowane straty. W związku z tym w doktrynie sporna była kwestia, czy czynność nagła oznacza czynność każdą, bez względu na to, czy stanowi ona czynność zwykłego zarządu, czy też czynność przekraczającą zwykły zarząd. Wydaje się słuszne przyjęcie za większością, że charakter czynności z punktu widzenia gestii jest obojętny¹⁴. Pojęcie jej związane jest bowiem z obiektywnie istniejącym zagrożeniem spółki, a zatem jej ocena leży w innej płaszczyźnie.

Takie rozumienie pojęcia czynności nagłej implikuje odpowiedź na drugie pytanie. Przyjąć należy, że prawo dokonania czynności nagłej w celu zapobieżenia stracie spółki ma każdy wspólnik, również i ten, który jest pozbawiony prawa prowadzenia spraw spółki. Podstawę jego działania stanowić będą wówczas przepisy o prowadzeniu cudzych spraw bez zlecenia.

Na koniec tej części rozważań dodać należy, że granice uprawnień wspólnika, bez względu na to czy są ustanowione w umowie czy wynikają z ustawy, mają znaczenie tylko w stosunkach wewnętrznych. Są natomiast bez znaczenia dla sytuacji osób trzecich i bez wpływu na zakres uprawnień wspólników upoważnionych do reprezentacji. W razie przekroczenia gestii wspólnik jest odpowiedzialny wobec pozostałych wspólników za szkodę wyrządzoną spółce. Zaznaczyć jeszcze wypada, że prowadzenie spraw spółki jest bezpłatne, choć umowa spółki może stanowić inaczej.

¹³ M. Allerhand uważał, że w tej sytuacji wspólnik ma nie tylko prawo, ale i obowiązek dokonania czynności. Allerhand, *Kodeks handlowy...*, s. 190.

¹⁴ Namitkiewicz, *Kodeks handlowy...*, s. 181; A. Kon, *Kodeks handlowy, komentarz*, Warszawa 1934, s. 31; Allerhand, *Kodeks handlowy...*, s. 190 ograniczył pojęcie czynności nagłej tylko do czynności nie przekraczających zwykłych spraw spółki.

III. OBOWIĄZEK LOJALNOŚCI WOBEC SPÓŁKI

Obowiązek lojalności wspólników wobec spółki jest charakterystyczny dla tych spółek, w których wspólnicy ponoszą pełną odpowiedzialność za zobowiązania spółki¹⁵. W wypadku spółki jawnej obowiązek lojalności wspólników wobec spółki wyrażony jest *expressis verbis* w art. 110 k.h.

Przepis § 1 tego artykułu ustala ogólną zasadę zakazującą wspólnikom wszelkich aktów nielojalności wobec spółki, choćby działania te nie były dokonane na ich własny rachunek i nie nosiły znamion konkurencyjności.

Przepis § 2 artykułu natomiast nadto wyraźny zakaz konkurencji. Przepis ten zabrania wspólnikom zajmowania się interesami konkurencyjnymi w charakterze wspólnika jawnego lub członka władz spółek kapitałowych, chyba że pozostali wspólnicy wyrażą na taką działalność zezwolenie w sposób wyraźny lub dorozumiany. Zajmowanie się przez wspólnika jawnego interesami konkurencyjnymi jest szczególnym przejawem nielojalności wobec spółki i dlatego zostało uregulowane samodzielnie, niezależnie od ustanowienia ogólnej zasady lojalności i zakazu jej naruszenia.

Działalność konkurencyjna nie wyczerpuje pojęcia działania nielojalnego, które może przejawiać się w rozmaity sposób. Z pewnością jednak stanowi jego częsty przypadek. Wynika to m. in. stąd, że ustawa gwarantuje wspólnikom prawo do osobistej kontroli nad działalnością spółki, co stwarza potencjalną możliwość wykorzystywania przez nich wiedzy o spółce, jej stosunkach, przedsiębiorstwie lub tajemnicach produkcji. Z tego względu zakaz konkurencji jest ujęty bardzo szeroko i — jak już zaznaczono — unormowany odrębnie.

Zakaz konkurencji dotyczy wszelkiej działalności zarobkowej, która pokrywa się pod względem rodzaju z działalnością prowadzoną przez daną spółkę. Nie ma przy tym znaczenia, czy wspólnik zajmuje się interesami konkurencyjnymi we własnym imieniu i na własny rachunek czy działa jako pełnomocnik lub prokurent. Zakaz obejmuje wszystkich wspólników jawnych, bez względu na zakres ich uprawnień do prowadzenia spraw spółki i reprezentacji.

¹⁵ W spółce jawnej obowiązek ten ujmowany jest jako obowiązek wszystkich wspólników, a nie tylko jako obowiązek dotyczący członków organów, co ma miejsce w spółkach kapitałowych.

Tak szerokie ujęcie zakresu zakazu konkurencji jest możliwe dzięki konstrukcji spółki jawnej. Stanowi bowiem konsekwencję zaciągniętego przez wspólników w umowie zobowiązania do współdziałania¹⁶.

Zakaz konkurencji wynika *ex lege* i jest wyrazem jednej z cech spółki jawnej. Zgodnie jednak z przyjętą przez ustawodawcę i szeroko stosowaną zasadą, że stosunki wewnętrzne mogą być przez wspólników jawnych urządzane swobodnie i w tym zakresie wola wspólników ma znaczenie decydujące. Mogą oni działanie zakazu ograniczyć ze względu na czas, miejsce lub rodzaj działalności. Mogą objąć nim tylko niektórych wspólników (np. ustępujących czy uprawnionych do reprezentacji). Wreszcie mają prawo do wyłączenia zakazu konkurencji. W tych sytuacjach sami wspólnicy oceniają ryzyko możliwości wykorzystania ich wiedzy o spółce dla celów osobistych.

Wola wyłączenia lub ograniczenia zakazu konkurencji może być wyrażona w sposób wyraźny lub dorozumiany. Wyrażnym uchYLENIEM tego zakazu jest odpowiednie postanowienie w umowie spółki. Z dorozumianym zezwoleniem wspólników na prowadzenie przez jednego z nich działalności konkurencyjnej spotykamy się wówczas, gdy pozostali wiedząc o prowadzeniu czy uczestniczeniu w działalności konkurencyjnej jednego lub kilku wspólników nie sprzeciwiają się temu lub stwarzają przypuszczenie, że akceptują postępowania wspólnika i nie traktują go jako aktu niełojalności.

Naruszenie zakazu konkurencji zagrożone jest sankcją, którą określa przepis art. 111 k.h. Zgodnie z nim, w razie naruszenia zakazu, o którym mowa, każdy wspólnik ma prawo żądać wydania spółce korzyści osiągniętych przez niełojalnego wspólnika w wyniku czynności dokonanej z przekroczeniem zakazu oraz odszkodowania. Nie wdając się w charakterystykę roszczeń wskazanych w wymienionym przepisie, należy przyjąć za S. Grzybowskim, że roszczenie o wydanie korzyści nie jest oparte na przepisach o bezpodstawnym wzbogaceniu, a obowiązek odszkodowawczy stanowi skutek wyrządzenia spółce szkody szczególnego rodzaju deliktem¹⁷.

Skutki złamania zakazu konkurencji mogą być ograniczone jedynie do żądania zaniechania prowadzenia działalności konkurencyjnej.

¹⁶ Ustawa z 6 kwietnia 1990 r. o zmianie ustawy o działalności gospodarczej (Dz.U. nr 26, p. 149) w art. 25a i następnych wprowadziła zakaz konkurencji, ale ograniczyła jego podmiotowy zakres do osób pełniących kierownicze funkcje w podmiotach gospodarczych. Osoby te nie mogą zajmować się interesami konkurencyjnymi, a w szczególności uczestniczyć w spółkach konkurencyjnych jako wspólnicy lub członkowie władz. Wprowadzenie zakazu konkurencji przez cytowaną ustawę świadczy niewątpliwie o doniosłości praktycznej omawianego zagadnienia.

¹⁷ Grzybowski, *System...*, s. 860.

Z punktu widzenia konstrukcji spółki jawnej, jako zrzeszenia osób dążących do osiągnięcia wspólnego celu, naruszenie obowiązku lojalności może stanowić podstawę żądania rozwiązania spółki lub wydania orzeczenia o ustąpieniu wspólnika, który swoim postępowaniem podważył zaufanie i wiarę we współdziałanie. W tym jednak wypadku naruszenie obowiązku lojalności będzie ocenione przez sąd z punktu widzenia możliwości uznania takiego działania za ważny powód w rozumieniu art. 118 k.h.

Przepis art. 111 k.h. określa skutki prawne naruszenia zakazu konkurencji. Kodeks handlowy milczy natomiast, gdy chodzi o odpowiedzialność tych wspólników, którzy dopuścili się uchybienia ogólnej zasadzie powstrzymywania się od działań sprzecznych z interesami spółki. Naruszenie zakazu konkurencji, co podkreślano, stanowi szczególną postać działalności nielojalnej i jest niewątpliwie sprzeczne z interesami spółki. Można mieć jednak wątpliwości, czy działanie polegające na czym innym niż złamanie zakazu konkurencji (np. rozpowszechnianie fałszywych informacji o stanie interesów spółki, ujawnienie jej tajemnic), powinno być dotknięte takimi samymi skutkami. S. Grzybowski twierdzi, że i w tym wypadku stosuje się art. 111 k.h.¹⁸ Wydaje się jednak możliwe zajęcie innego stanowiska. W sytuacji, gdy działalność nielojalna jednego ze wspólników naraziła spółkę na szkodę, możliwe jest dochodzenie odszkodowania na zasadach ogólnych prawa cywilnego.

Na koniec należy wyraźnie zaznaczyć, że żadnemu wspólnikowi nie służy prawo żądania uznania czynności prawnej dokonanej z naruszeniem obowiązku lojalności za nieważną, bez względu a to, czy osoba trzecia o naruszeniu tego obowiązku wiedziała. Złamanie zasad, na których opiera się działalność wspólników w ich stosunkach wewnętrznych jest obojętne z punktu widzenia osób trzecich.

Katedra Prawa Gospodarczego
i Handlowego
Uniwersytetu Łódzkiego

Urszula Promińska

RELATIONSHIPS WITHIN A GENERAL PARTNERSHIP

The topic of the paper is relationships within a general partnership. The proper considerations follow a short characteristics of the general partnership, the only personal commercial partnership allowed by the Polish law to conduct trade. The

¹⁸ Grzybowski, *System...*, s. 860.

characteristics reveal that some structural features of the general partnership prove its applicability, particularly now, in the conditions of animated economic initiatives of small subjects, not commanding a large capital. These features are: a comparatively simple way of establishing, the complex of property rights of the partners, freedom in arranging the inner relationships, a not complicated structure of organization, separations of assets of the partnership, the right to act under a firm. The inner relationships of a general partnership are based on the general obligation of cooperation towards the goal pursued by the partners. It is expressed by the duty of bringing in a contribution, conducting the business of the partnership and loyalty to it. These problems arrange the paper into three parts of detailed considerations.

The first part refers to the conception of property of the general partnership, its distinct features, its elements, the principles of determination of the amount and kind of contribution, and property rights of the partners. Among them the obligatory rights have been analysed, such as the right to participation in the profit, the right to interest, the right to remuneration for managing the business of the partnership. The right to recover expenses taken for the partnership, and the right to liquidation money and repayment of contribution in cash in the case of resignation from the partnership.

In the second part of the paper the question of a definite separation of management of the partnership from its representation, and then the principle of establishing the right of a partner to management of the partnership have been considered.

Part three of the paper deals with the duty of loyalty of the partners to the partnership. An important question is the relationship between the general principle forbidding the partners any acts of disloyalty to the partnership and the infringement by a partner of the prohibition of competition.

The paper is completed by considerations of legal consequence of infringement of the duty of loyalty and prohibition of competition regarding the disloyal partner and third parties.